

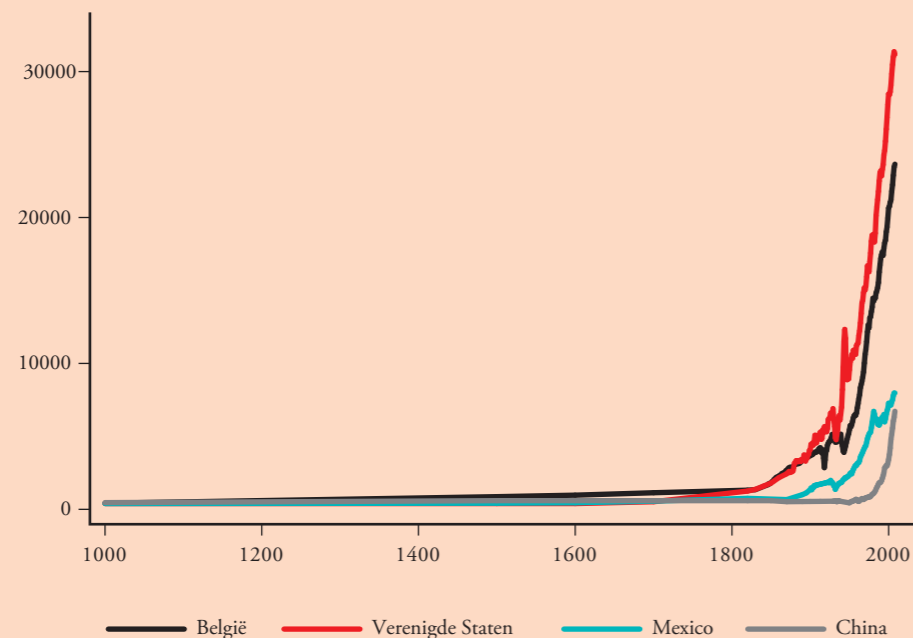
INLEIDING	8	3.6. DE INSTITUTIONELE SCHOOL	111
1. WELVAART EN MARKTEVENWICHT	16	3.7. DE GEDRAGSECONOMISCHE SCHOOL	113
1.1. GOED, MAAR NIET GOED GENOEG	16	3.8. DE SCHOOL VAN HET GELUK	115
1.2. BELGIË IN DE GLOBAL COMPETITIVENESS INDEX (GCI)	19	3.9. DE EVOLUTIONAIR-BIOLOGISCHE SCHOOL	120
1.3. WELVAART: EEN INTERDISCIPLINAIRE ZOEKTOCHT	21	3.10. DE PRAKTIJSCHOOL VAN ECONOMISCHE ONTWIKKELING	123
1.4. WELVAART UIT MARKTTRANSACTIES	25	3.11. DE NEOLIBERALE IDEOLOGIE	127
1.5. VRAAG, AANBOD EN MARKTEVENWICHT	31	3.12. DIVERSITEIT IN HET ECONOMISCHE DENKEN	133
1.6. ZELFREGULERENDE MARKTEN	35	4. BBP EN HET GEWICHT VAN DE OVERHEID	140
1.7. VERLIEZERS EN WINNAARS	38	4.1. BBP, NBP, BNP	140
1.8. DE DYNAMIEK VAN CONCURRENTIE OP DE MARKT	39	4.2. TOEGEVOEGDE WAARDE	143
1.9. WELKE MARKTEN ZIJN ZELFREGULEREND?	41	4.3. HET BBP VAN BELGIË	145
1.10. OVER OUDE EN NIEUWE MARKTEN	45	4.4. BEPERKINGEN VAN HET BBP ALS ECONOMISCHE MAATSTAF	150
1.11. DE VRIJE MARKT IS GEMAAKT / "LAISSER-FAIRE WAS PLANNED"	48	4.5. HOE ZWAAR WEEGT DE OVERHEID?	154
1.12. HET EERSTE RESERVELEGER EN ONGESCHOOLDE TECHNOLOGEN	52	4.6. HERVERDELEN EN STIMULEREN	158
2. BEHOEFTE, BEGEERTEN, MODELLEN EN BEELDEN	56	4.7. BELASTINGEN EN WELVAART	161
2.1. ECONOMISCHE ANALYSE IN GEZONDHEIDSZORG EN KLIMAATBELEID	57	4.8. DE PUBLIEKE SCHULD	170
2.2. SCHAARSTE IN TIJDEN VAN OVERVLOED	61	4.9. EFFICIËNTIE VAN DE OVERHEID	174
2.3. BEGEERTEN	66	5. GROEI EN ONGELIJKHEID	180
2.4. SCHAARSE MILIEUGOEDEREN EN ECOSYSTEEDIENSTEN	72	5.1. GROEI OP LANGE TERMIJN; DE GOLVEN VAN KONDRATIEFF	180
2.5. OPPORTUNITEITSKOSTEN EN DE MARGINALE ANALYSE	73	5.2. GROEI = TOENAME ECONOMISCHE TRANSACTIES	183
2.6. HET GEBRUIK VAN MODELLEN EN HYPOTHESEN	78	5.3. VARIABELE GROEI OP KORTE TERMIJN	184
2.7. HET MODEL VAN DE ECONOMISCHE KRINGLOOP	81	5.4. HOE VERKLAREN WE GROEI OP MIDDELLANGE TERMIJN?	186
2.8. DE EMBEDDED ECONOMY	85	5.5. HOE KAN ONZE ECONOMIE VERDER GROEIEN?	193
2.9. WAT IS GOED VOOR DE ECONOMIE?	89	5.6. IS ECONOMISCHE GROEI WENSELIJK?	196
3. DE ECONOMISCHE SCHOLEN	92	5.7. DE IMPACT VAN GROEI OP DE ONGELIJKHEID	202
3.1. DE KLASSIEKE SCHOOL	93	5.8. ONGELIJKHEID IN BELGIË	210
3.2. DE NEOKLASSIEKE SCHOOL	96	5.9. PERSPECTIEVEN OVER ONGELIJKHEID	218
3.3. DE MARXISTISCHE SCHOOL	103	6. CONJUNCTUUR EN MACRO-ECONOMISCH BELEID	226
3.4. DE OOSTENRIJKSE SCHOOL	105	6.1. WAT IS GELD EN WAAROM GEBRUIKEN WE GELD?	227
3.5. DE KEYNESIAANSE SCHOOL	109	6.2. GELDCREATIE	228

6.3. DE WAARDE VAN GELD	234	9.8. DAAROM ZIJN WE BEZORGD OVER CONCURRENTIE!	369
6.4. INFLATIE	238	10. GLOBALISERING	378
6.5. ECONOMISCHE FLUCTUATIES OP KORTE TERMIJN	243	10.1. HANDEL = SAMENWERKING	378
6.6. VRAAG EN AANBOD VANUIT MACRO-ECONOMISCH PERSPECTIEF	246	10.2. GLOBALISERING GEMETEN	380
6.7. MACRO-ECONOMISCH BELEID OP KORTE TERMIJN	256	10.3. HOE VERKLAREN WE HANDELSSTROMEN?	386
7. DE CRISIS ALS MINSKY-MOMENT	264	10.4. WELVAART DOOR HANDEL	391
7.1. OP NAAR HET VOLGENDE MINSKY-MOMENT	265	10.5. HANDELSBELEMMERINGEN EN HANDELSINTEGRATIE	394
7.2. BUBBELS ZONDER CHAMPAGNE	270	10.6. DE EUROPESE UNIE	397
7.3. INTERESTVOETEN EN BELEID	273	10.7. DE CHINA-SCHOK	403
7.4. INNOVATIE IN DE FINANCIËLE SECTOR	276	10.8. GLOBALISERING 2.0	405
7.5. ECONOMEN ZAGEN HET NIET AANKOMEN...	281	10.9. MOBILITEIT VAN PRODUCTIEF KAPITAAL	409
7.6. TOO BIG TO FAIL	283	10.10. MIGRATIE	414
7.7. HET IS OOK JOUW MARKT	285	11. EXTERNE EFFECTEN EN DUURZAME ONTWIKKELING	420
8. BEDRIJVEN	290	11.1. NIEMAND IN DE COCKPIT VAN DE GLOBALE ECONOMIE?	421
8.1. ONDERNEMING: VAN PROJECT NAAR JURIDISCHE REALITEIT	290	11.2. RIJKE PATIËNT ZOEKT LIFESTYLECOACH	422
8.2. ONDERNEMINGEN VANDAAG	292	11.3. MARKTFALEN EN BELEID	427
8.3. WAAROM ZIJN ER ONDERNEMINGEN?	294	11.4. NIEUWE MODELLEN	438
8.4. EIGENAARS, MANAGERS EN WERKNEMERS	299	11.5. DE PIGOUVIAANSE INTERNALISATIE	444
8.5. EEN BLIK OP ONDERNEMINGEN IN EUROPA	305	11.6. DUURZAME ONTWIKKELING	454
8.6. DE DESTRUCTIEVE KANT VAN WINSTMAXIMALISATIE	310	12. TECHNOLOGIE EN INNOVATIE	474
8.7. OPBRENGSTEN, KOSTEN EN WINST	313	12.1. WIE MAAKT JOUW IPHONE?	476
8.8. MODELLEREN VAN OPBRENGSTEN, KOSTEN EN WINST	322	12.2. MAZZUCATO EN DE OVERHEID ALS ONDERNEMER EN INNOVATOR	479
9. MARKTEN	330	12.3. DE SURFER EN DE GOLF	480
9.1. MARKTMACHT	330	12.4. SUPPLY-PUSH MEETS DEMAND-PULL	483
9.2. MARKTVORMEN: EEN OVERZICHT	333	12.5. DISRUPTIE DOOR DIGITALISERING, ROBOTISERING EN AI?	488
9.3. PERFECTE CONCURRENTIE	335		
9.4. MONOPOLIE	344		
9.5. MONOPOLISTISCHE CONCURRENTIE: EEN INTUÏTIEVE COMBINATIE VAN PERFECTE CONCURRENTIE EN MONOPOLIE	354		
9.6. STRATEGISCHE INTERACTIE TUSSEN BEDRIJVEN	358		
9.7. MARKTMACHT EN PRIJSDISCRIMINATIE	366		

INLEIDING

Hoe maken we welvaart? Is welvaart belangrijk? En waar word je best geboren? Economie biedt je als wetenschappelijke discipline inzichten en methodes om geargumenteerde antwoorden te formuleren. Maar als je de drie vragen aan verschillende economen voorlegt, krijg je wellicht nooit exact dezelfde antwoorden. De economische analyse maakt gebruik van een ruime toolbox en biedt ruimte voor diversiteit. Diversiteit vinden we ook in de praktische organisatie van moderne economieën. Tussen de rijkste landen zijn er belangrijke verschillen in de structuur en werking van de economie. En deze verschillen kunnen op lange termijn enorme gevolgen hebben.

FIGUUR 0.1 | LANGETERMIJNEVOLUTIE VAN HET BRUTO BINNENLANDS PRODUCT (BBP) PER HOOFD IN GESELECTEERDE LANDEN (UITGEDRUKT IN \$)

Bron: Maddison Project, <https://www.rug.nl/ggdc/historicaldevelopment/maddison/>

Zo toont Figuur 0.1 de evolutie van de rijkdom of het inkomen per hoofd van de bevolking in België, de Verenigde Staten, Mexico en China. Economen meten deze rijkdom op basis van het bruto binnenlands product (BBP), dat in dit boek uitgebreid aan bod komt.

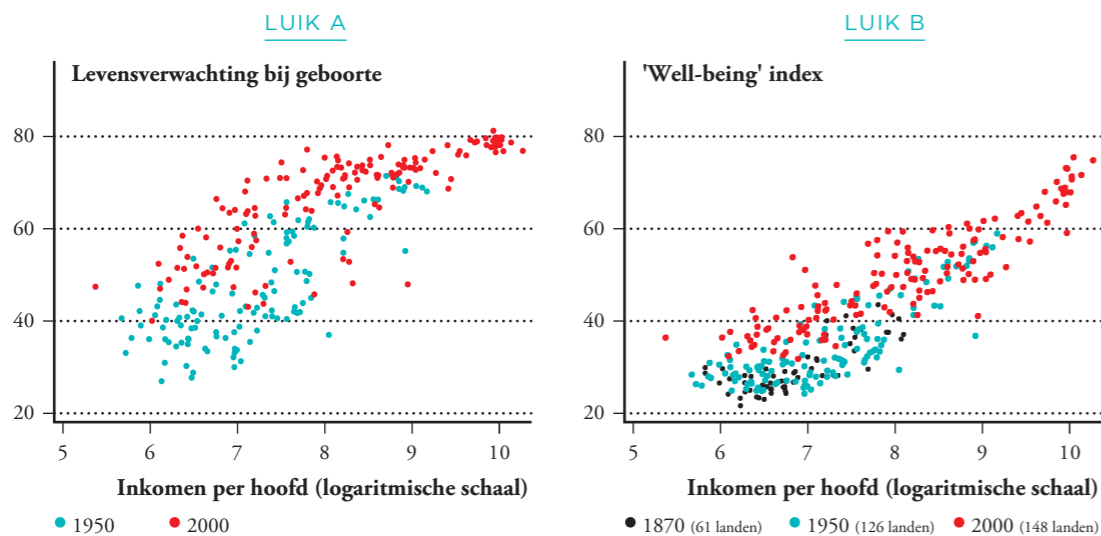
In figuur 0.1 vallen twee fenomenen op. Vooreerst is de rijkdom in de vier landen tot het jaar 1800 quasi identiek. Hoewel je je terecht vragen kan stellen bij de accuraatheid van de becijfering van historische inkomens, is het getoonde beeld wel consistent met bijvoorbeeld de gekende beschrijvingen van de economische activiteit in de literatuur en in de lokale geschiedschrijving. Zo valt op dat China na 1800 helemaal niet rijker werd en tot 1970 bij de armste landen ter wereld werd gerekend. Toch sprak bijvoorbeeld Napoleon Bonaparte rond 1800 zijn ontzag uit voor het grote China: *“Let China sleep, for when she wakes up, she will shake the world.”* Rond 1800 was China even arm of rijk als de rest van de wereld – de verschillen in rijkdom waren niet waarneembaar – maar beschikte het wel over geavanceerde technologieën en een enorme bevolking. In 1800 keken Europese staatslieden met argusogen naar de ontwikkelingen in China, maar rond 1900 had Europa amper nog interesse in het arme China dat met moeite de eigen bevolking kon voeden.

Het tweede fenomeen dat we in Figuur 0.1 waarnemen, is de toenemende divergentie in de evolutie van de rijkdom na 1800 (en vooral na 1850). De eerste industrielanden manifesteerden zich en de bevolking ervoer er jaarlijks een toename van de welvaart. De industrialisatie bleef lang een geografisch geconcentreerd fenomeen. Naast het rijke Westen ontstond een economische periferie waarin we vandaag de zogenaamde ontwikkelingslanden vinden. Mexico was in 1800 al armer dan de Verenigde Staten en deze inkomenskloof is altijd groter geworden. Toch heeft Mexico net als alle andere landen toegang tot de belangrijkste technologieën. Mexico is intussen ook geïndustrialiseerd, maar het blijft relatief arm. Heb je overigens al gehoord van Amerikaanse vluchtelingen die in Mexico hopen op een beter en rijker leven?

Ook tussen de rijke landen onderling zijn er inkomensverschillen. De inkomenskloof tussen België en de Verenigde Staten is op lange termijn vrij stabiel. En het ooit zo arme China is momenteel bezig aan een zeer sterke inhaalrace. Als China het recente groeiritme aanhoudt, zal het inkomen per hoofd er tegen 2030 hoger zijn dan in heel wat Europese landen. Niemand had dat omstreeks 1980 durven voorspellen.

De vier landen in Figuur 0.1 hebben een ogenschijnlijk vergelijkbaar economisch systeem met toch veel kleine en subtiele verschillen. De fitnesses maar ook de beperkingen van de vrije markteconomie komen in dit boek uitgebreid aan bod. Al deze landen zijn in principe kapitalistisch georganiseerd – weliswaar met subtiele tot manifeste uitvoeringsverschillen – en investeerden in instituties om de economie te ondersteunen. Privaat eigendom, private bedrijven met beperkte aansprakelijkheid en vrij ondernemerschap zijn de fundamentele van het kapitalisme. Toch gaat in dit boek veel aandacht naar de rol van de overheid in het economische leven. We benadrukken hierbij dat ook in de vrije markteconomie de overheid altijd een belangrijke economische speler is.

FIGUUR 0.2. | BRUTO BINNENLANDS PRODUCT PER HOOFD EN ANDERE WELVAARTSMAATSTAVEN

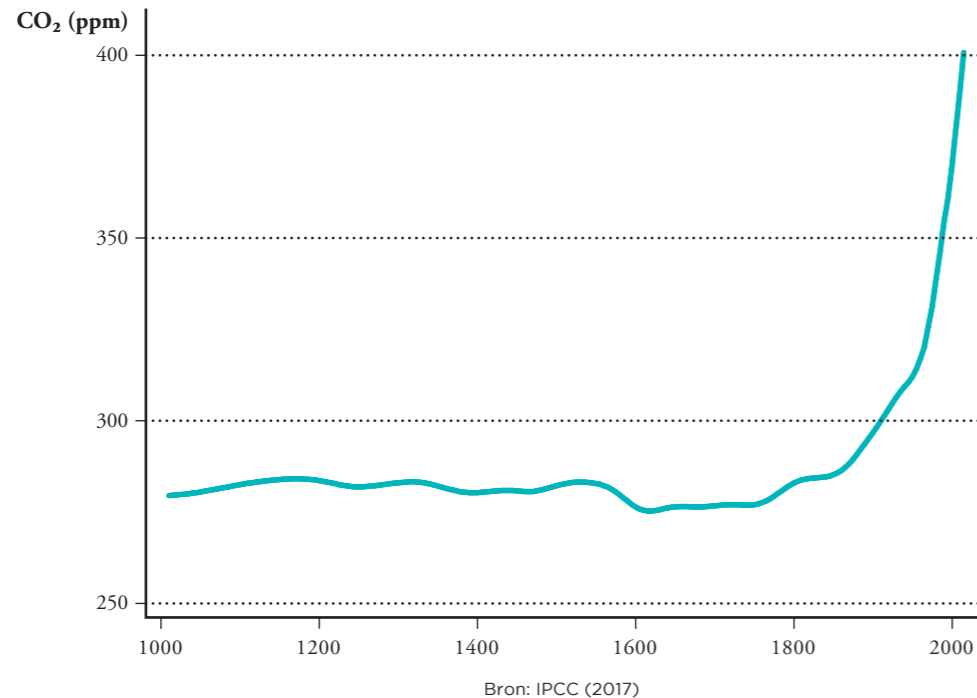
Bron: Maddison Project (<https://www.rug.nl/ggdc/historicaldevelopment/maddison/>) en CLIO-INFRA 'How was life?'-project (<https://www.clio-infra.eu/index.html>)

We kunnen voorlopig concluderen dat er meer dan één economisch systeem is om welvaart te maken. Hiermee is de eerste vraag van deze inleiding beantwoord. Maar is economische welvaart echt zo belangrijk? Figuur 0.2 toont het verband tussen het inkomen per hoofd en de levensverwachting in een aantal landen in 1950 en in 2000. Hieruit blijkt dat de levensverwachting toeneemt als de economische welvaart toeneemt. Hiervoor zijn enkele elementaire verklaringen, zoals de opkomst van een levensstijl met aandacht voor hygiëne en natuurlijk de uitbouw van moderne systemen van gezondheidszorg. Maar de figuur toont ook dat de verschillen in levensverwachting tussen de allerrijkste en minder rijke landen niet zo groot zijn. De verschillen in levensverwachting tussen de allerarmste en de allerrijkste landen zijn zoals verwacht wel zeer groot.

Luik B van Figuur 0.2 toont het verband tussen het inkomen per hoofd en de samengestelde index van 'well-being' of welzijn, die onder andere rekening houdt met de kindersterfte, de uitstoot van schadelijke stoffen en de geletterdheid in een land. Dit luik toont aan dat ons welbevinden toeneemt naarmate we rijker worden. Ja, het is zeer goed leven in rijke landen. Het is ook goed leven in iets minder rijke landen. En geld maakt eerder gelukkig dan ongelukkig. Economen bestuderen welbevinden en geluk al lang. In het derde hoofdstuk over de economische scholen bespreken we de essentie van deze school van het geluk. Maar ook zonder Figuur 0.2 beseft iedereen dat de bevolking in de armste landen al 150 jaar niet van een hoog niveau van welbevinden geniet. De gevolgen hiervan zien we dagelijks op televisie. Wie kan kiezen, zorgt er best voor om geboren te worden in een rijk land...

In het rijke Westen genieten we dagelijks van onze rijkdom. En ook in minder rijke landen zijn zowel de levensverwachting als het welbevinden relatief. Dat is het indrukwekkende palmares van de economische ontwikkeling na 1800. Een onverdeeld succesverhaal als we de situatie in de armste landen even buiten beschouwing laten? Toch niet! Economen meten onder meer de economische welvaart op basis van maatstaven zoals het BBP per hoofd, maar andere wetenschappers meten bijvoorbeeld de atmosferische concentratie van het broeikasgas CO₂. Figuur 0.3 toont de evolutie van de CO₂-concentratie. Bemerkt dat deze figuur een quasi identiek verloop als de eerste figuur in deze inleiding heeft.

FIGUUR 0.3. | EVOLUTIE VAN DE ATMOSFERISCHE CO₂-CONCENTRATIE (IN PPM)

Met onze grote rijkdom steeg ook de CO₂-concentratie die verantwoordelijk is voor de opwarming van de aarde. De verklaring hiervoor is eenvoudig: de productie van economische welvaart is zeer energie-intensief en we gebruiken voornamelijk fossiele brandstoffen. Bij de verbranding of het gebruik van fossiele brandstoffen komt CO₂ vrij, die honderd jaar in onze atmosfeer blijft hangen. Economische rijkdom is dus CO₂-intensief en dat zal nog enkele decennia zo blijven. Je weet ongetwijfeld dat de toekomstige generaties geconfronteerd zullen worden met een ingrijpende klimaatverandering. Die kan zeer duur uitvallen en letterlijk disruptief worden. We zijn rijk – maar er hangt iets in de lucht. Het huidige economische systeem biedt geen pasklaar antwoord op deze globale ecologische uitdaging. We moeten hard werken aan een duurzamere economie. Dit boek besteedt daarom veel aandacht aan de ecologische uitdagingen, die op zich ook opportuniteiten kunnen zijn. De bouw van een koolstofarme infrastructuur is een ecologische prioriteit maar ook een investeringsopportuniteit. Een hoofdstuk over duurzame ontwikkeling kan je hopelijk inspireren...

De economische analyse is in de afgelopen decennia sterk geëvolueerd. Vele economen werken rond milieuproblemen, inkomensongelijkheid, armoede, chronische aandoeningen, geluk en welbevinden. Economen pogen mee te denken over goede antwoorden op deze uitdagingen. Dat lukt dikwijls, maar zeker niet altijd. We moeten beseffen dat de grote uitdagingen voor de toekomst in de praktijk vooral maatschappelijke problemen zijn. Wie op een constructieve manier de grote uitdagingen voor de komende decennia mee wil aanpakken, moet kennis uit zeer diverse disciplines combineren. Er zijn weinig eenvoudige oplossingen voor complexe problemen. Economische analyse is altijd maar een deel van de oplossing. De meeste economen zijn zich hiervan bewust.

HOOFDSTUK 1

Welvaart en marktevenwicht

WELVAART EN MARKTEVENWICHT

Hoe gaat het met onze economie? De economische berichtgeving kan je inspireren tot diverse antwoorden. Zo ondervinden veel bedrijven vandaag grote problemen om geschikte werknemers aan te trekken. Een recordaantal vacatures raakt niet ingevuld en de lijst met knelpuntberoepen^[1] groeit gestaag. Het gaat blijkbaar goed met onze economie, want bedrijven werven alleen nieuwe mensen aan als de zaken goed draaien. Maar misschien ken je zelf mensen die recent werkloos zijn geworden, of vijftigplussers met een universitair diploma die al lang vergeefs een nieuwe job zoeken. Vele schoolverlaters krijgen alleen tijdelijke contracten aangeboden en een recordaantal werknemers kampt met een burn-out. Het gaat goed met onze economie, maar niet goed genoeg voor iedereen.

1.1. GOED, MAAR NIET GOED GENOEG

Economische groeicijfers halen stevast de voorpagina's van de kranten. Hoera, de Belgische economie is in het afgelopen kwartaal gegroeid met 0,4%! Prima, want economische groei zorgt voor meer jobs en hogere fiscale ontvangsten voor de overheid. Toch geven onze regeringen nog steeds meer uit dan ze ontvangen. Hierdoor blijft de uitstaande overheids- of publieke schuld toenemen. De factuur van deze hoge schuld zal overigens vooral gedragen moeten worden door de toekomstige generaties. De Europese Commissie maakt zich grote zorgen over het Belgische begrotingsbeleid en dreigt frequent met procedures tegen ons land. Het gaat misschien goed met onze economie, maar zeker niet goed genoeg. We hebben duidelijk een meer compleet beeld nodig om te bepalen hoe het echt gaat met onze economie. Cijfers over werkloosheid, vacatures, groei en begrotingstekorten zijn belangrijk maar vertellen nooit het volledige verhaal. Een mooie analogie vinden we in de holistische geneeskunde waarbij een arts niet alleen rekening houdt met symptomen maar tevens probeert te begrijpen welke mechanismen aan de basis van

[1] Knelpuntberoepen hebben drie mogelijke oorzaken: een kwantitatief tekort door een te lage uitstroom uit het onderwijs, een kwalitatief tekort door een tekort aan kandidaten met de vaardigheden, en minder aantrekkelijke arbeidsomstandigheden zoals weekendwerk of gevaarlijk werk.

deze symptomen kunnen liggen. De gezondheid van onze economie beoordelen we best ook vanuit een holistisch perspectief.

Economen bestuderen vooral de creatie van welvaart. Het gaat goed met onze economie als deze vandaag welvaart creëert en tevens investeert in de toekomstige creatie van welvaart. Dit klinkt vaag en conceptueel, maar aan het eind van dit hoofdstuk weet je al veel meer.

De moderne economie is een complex systeem van productie en consumptie. Bedrijven, overheden en consumenten spelen diverse rollen in dit complexe systeem. Private bedrijven produceren goederen en diensten en zorgen voor tewerkstelling. Overheden voorzien in het aanbod van publieke goederen en diensten, kopen aan bij bedrijven en stellen ook veel werknemers tewerk. Deze activiteiten en transacties gebeuren op markten, zoals de markt voor goederen en diensten en de arbeidsmarkt. Markten die goed functioneren ondersteunen de economie. Overheden reguleren de economie – onder andere door spelregels voor de markten te bepalen zoals een verbod op kinderarbeid of productwaarborgen – en kunnen via het fiscale beleid de economische activiteit aansturen^[2]. Consumenten kopen goederen en diensten aan, betalen belastingen en vormen het menselijke kapitaal dat de economie doet draaien. Gezinnen investeren in de vorming en scholing van hun kinderen en ondersteunen hierdoor de toekomstige economie. Als het goed gaat met onze economie, dan functioneert dit complexe systeem goed. Dit blijft een vaag antwoord dat we verder moeten specificeren.

Hierbij maken we eerst onderscheid tussen het werkveld van de econoom en van de bedrijfseconoom. Een bedrijfseconoom analyseert de operationele werking van organisaties, zoals bedrijven en overheden. Zijn de productie en dienstverlening van de organisatie efficiënt georganiseerd? Is de interne kostencalculatie transparant en relevant? Bereikt de organisatie haar doelgroepen met de juiste campagnes en marketing? Heeft de onderneming een adequate strategie inzake sociale media en webplatforms? Deze en vele andere vragen worden beantwoord door bedrijfseconomen.

Economen bestuderen het globale economische systeem of belangrijke delen van het systeem. Zo analyseren arbeidseconomen de werking van onze arbeidsmarkten. Uit

[2] Hoe deze sturing in de praktijk werkt, wordt duidelijk gemaakt in de volgende hoofdstukken.